

שיעור יג

התראה במסית

(סנהדרין ח ע"ב)

פתיחה

- א. רש"י: אין מתרים במסית, המקור מהפסוק, והכמנת עדים
  - ב. תוספות: "מכמינין לו עדים, וגם אין מתרין בו בפירוש"
  - ג. רמב"ם: "ואינו צריך התראה כשאר הנהרגין"
  - ד. מטרת ההתראה
- סיכום

פתיחה

הגמ' (ח ע"ב) דנה מה תוכן המחלוקת בין ר' מאיר לבין חכמים בנוגע להרכב בית הדין במוציא שם רע:

אביי אמר: דכולי עלמא חיישינן ללעז, ומשום כבודן של ראשונים. הכא במאי עסקינן – כגון דאתרו בה סתם. והאי תנא הוא, דתניא [תוספתא יא, א]: ושאר כל חייבי מיתות שבתורה – אין ממיתין אותם אלא בעדה ועדים והתראה, ועד שיודיעוהו שהוא חייב מיתה בבית דין. רבי יהודה¹ אומר: עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג.

לאחר שהובאו דברי התנאים, אמר רב פפא:

רב פפא אמר: הכא באשה חבירה עסקינן, וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי בר יהודה ורבנן. דתניא, רבי יוסי בר יהודה אומר: חבר אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד.²

רב פפא הסביר את מחלוקת חכמים ור' מאיר בנוגע למוציא שם רע ע"פ מחלוקת חכמים ור' יוסי בר יהודה. מדובר באישה שהיא חברה. חכמים סברו כמו רבי יוסי בן

---

1 בנוסח שבתוספתא כתוב: "אמר ר' יוסי בר יהודה". ר' יוסי הוא בנו של ר' יהודה שנוכר בסוגייתנו.

2 דברי ר' יוסי בר יהודה נזכרו בכמה מקומות: סנהדרין מא ע"א; עב ע"ב; מכות ו ע"ב, ט ע"ב.

יהודה, ולכן ימיתו את האישה, וצריכים לשם כך עשרים ושלושה דיינים, ואילו רבי מאיר סבר כמו חכמים שחלקו על רבי יוסי בן יהודה, ולא ימיתו את האישה, והבעל בא לתבוע את דמי הכתובה, ולכן מספיק שלושה דיינים.
מה תוכנה של התראה וכיצד היא מתבצעת? בתוספתא (יא, ב-ד):

- ב. מתרין בו ושותק, מתרין בו ומרכין את ראשו, אף על פי שאמר: יודע אני - פטור. עד שיאמר: יודע אני ועל מנת כן אני עושה.
- ג. כאיזה צד? ראוהו שמחלל את השבת, אמרו לו: הוי יודע שהוא שבת, ונאמר "מחלליה מות יומת" (שמות לא, יד). אף על פי שאמר: יודע אני - פטור. עד שיאמר: יודע אני, ועל מנת כן אני עושה.
- ד. כאיזה צד? ראוהו שהרג את הנפש, אמרו לו: הוי יודע שהוא בן ברית, ונאמר: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" (בראשית ט, ו), אף על פי שאמר: יודע אני - פטור. עד שיאמר: יודע אני, ועל מנת כן אני עושה.

יש לומר לעובר העבירה את תוכן העבירה ואת עונשה, ועל עובר עבירה המותרה לומר: "יודע אני, ועל מנת כן אני עושה". הגמרא (מ"ב - מא ע"א) דנה מה המקור מפסוק ממנו לומדים על חובת התראה מהתורה, והובאו דעות שונות בעניין. הגמרא הסבירה שכל פסוק מלמד על התראה בסוגים שונים של עבירות. בגמרא (שם) הובאה ברייתא בה מובא בקצרה אופן ההתראה, ע"פ השאלות ששואלים בבית הדין את העדים:

תנו רבנן: מכירים אתם אותו? נכרי הרג? ישראל הרג? התריתם בו? קיבל עליו התראה? התיר עצמו למיתה? המית בתוך כדי דיבור?

רש"י (שם) הסביר את השאלות שהעדים נשאלים, ומדוע חשוב לבית הדין לברר אותם:

קיבל עליו התראה - יודע אני שכן אני מזהר שלא לעשות.
התיר עצמו למיתה - שכשהתריתם בו: אל תעבור שאתה מתחייב מיתה פלונית, הוא אומר: על מנת כן אני עושה, דאם לא הפקיר עצמו - אינו נהרג, כדלקמן (מא, א).
המית בתוך כדי דיבור - כדי שאילת שלום. שאם שהה לאחר התראה יותר מכדי דיבור איכא למימר שכבר שכח התראה.

רש"י בסוגייתנו (ד"ה ושאר) וכן התוספות בסוגייתנו (ד"ה בעדה) עסקו בהתראתו של מסית. דינו של מסית וההתראה בו, נזכרים בהמשך המסכת (משנה ז, י; סז ע"א),

אך מאחר שרש"י ובעיקר תוספות חידשו דברים בנוגע אליו בסוגייתנו, נעיין במה שקשור להתראתו של מסית.

א. רש"י: אין מתרים במסית, המקור מהפסוק, והכמנת עדים

רש"י (ד"ה ושאר) כתב:

ושאר כל חייבי מיתות כו' - גבי מסית קאי. דרחמנא אמר (דברים יג, ט) "וְלֹא תַחְמוּל וְלֹא תִכְסֶה", וְנִהְרַג בְּלִי הַתְּרֵאָה, עַל יְדֵי הַכְּמֵנַת עֵדִים.

בדברי רש"י שלושה פרטים: [א] הביטוי "שאר כל חייבי מיתות" הוא הנגדה לדינו של מסית. [ב] מהפסוק "ולא תחמול ולא תכסה" לומדים שמסית לא צריך התראה. [ג] מסית נהרג ע"י הכמנת עדים.

נעיין במקורות לדברי רש"י הללו:

[א] חייבי מיתות ודינו של מסית - בסוגייתנו הובאה תוספתא (יא, א): "ושאר כל חייבי מיתות שבתורה". בתוספתא (י, יא), בסוף הפרק שלפני התוספתא שהובאה בסוגייתנו, נזכר דינו של מסית: "כל חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין עליהן, חוץ מן המסית", ובהמשך פרטים על דינו של מסית. אשר על כן, ציין רש"י: "ושאר כל חייבי מיתות - גבי מסית קאי". "כל חייבי מיתות", ובהנגדה לדינו של מסית.

[ב] מסית לא צריך התראה, והלימוד מהפסוק - את ההלכה שמסית לא צריך התראה, יש ללמוד מדברי המשנה (סז ע"א) שם נאמר: "אמר לשנים - הן עדיו, ומביאין אותו לבית דין, וסוקלין אותו". אותם שני מוסתים לא מתרים במסית, אלא מעידים נגדו בבית דין. הלכה זו שאין מתרים במסית נזכרה במפורש בגמרא (פח ע"ב) בנוגע לזקן ממרא שהסית לעבוד עבודה זרה: "מסית דלא בעי התראה...". רש"י כתב שהפסוק "ולא תחמול ולא תכסה עליו" (דברים יג, ט) הוא המקור לכך שמסית אינו צריך התראה.³ החינוך (מצווה תסב) נימק: "שהמסית אינו צריך התראה מפני חומר ענינו שהוא ענין רע".

[ג] הכמנת עדים: הכמנת עדים למסית נזכרה גם במשנה (ז, י; סז ע"א):

המסית - זה הדיוט.

והמסית את ההדיוט, אמר: יש יראה במקום פלוני, כך אוכלת, כך שותה, כך מטיבה, כך מריעה.

כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהם חוץ מזו.

3 כך כתב רש"י גם: סז ע"א ד"ה אמר; פ ע"ב תוד"ה עדה.

אמר לשנים [המסית הסית שנים] - והן עדיו, מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו.

אמר לאחד [המסית הסית אדם אחד], הוא [המוסת] אומר: יש לי חבירים רוצים בכך.

אם היה ערום [המסית היה אדם חכם] ואינו יכול לדבר בפניהם [ולא רוצה לומר דברו בפני רבים], מכמינין לו עדים אחורי הגדר, והוא [המוסת] אומר לו: אמור מה שאמרת ביחוד! והלה [המסית] אומר לו. והוא [המוסת] אומר לו: היאך נניח את אלוקיננו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים? אם [המסית] חוזר בו - הרי זה מוטב, ואם אמר [המסית]: כך היא חובתנו, כך יפה לנו - העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לבית דין, וסוקלין אותו.

הכמנת העדים למסית נזכרה גם בתוספתא (י, יא):

כיצד? מוסרין לו שני תלמידי חכמים בבית הפנימי, והוא יושב בבית החיצון. ומדליקין לו את הנר כדי שיהו רואין אותו, ושומעין את קולו, וכן עשו לבן סטדא בלוד. נימנו עליו שני תלמידי חכמים וסקלוהו.

חלקה של התוספתא נזכרה בגמרא (סז ע"א) באופן שונה, ומשולבים בה דברים שנזכרו במשנה:

כיצד עושין לו? מדליקין לו את הנר בבית הפנימי, ומושיבין לו עדים בבית החיצון, כדי שיהו הן רואין אותו ושומעין את קולו, והוא אינו רואה אותן. והלה [המוסת] אומר לו: אמור מה שאמרת לי ביחוד [בבירור - רש"ש], והוא [המסית] אומר לו. והלה [המוסת] אומר לו: היאך נניח את אלוקיננו שבשמים ונעבוד עבודה זרה? אם חוזר בו - מוטב. ואם אמר [המסית]: כך היא חובתנו וכך יפה לנו, העדים ששומעין מבחוץ מביאין אותו לבית דין, וסוקלין אותו.⁴ וכן עשו לבן סטדא בלוד, ותלאוהו בערב הפסח.

בן סטדא? בן פנדירא הוא! אמר רב חסדא: בעל - סטדא, בועל - פנדירא. בעל פפוס בן יהודה הוא! - אלא: אמו סטדא. אמו מרים מגדלא נשיא הואי! - כדאמרי בפומבדיתא: סתת דא מבעלה.⁵

4 המהר"ם מלובלין (סז ע"א) כתב: "יש לדקדק מה צריך להביא ברייתא זו, הא במתני' גופא קתני בהדיא ד'מכמינים לו עדים?' ונראה משום דהא דקרי ליה מסית הדיוט היינו כלומר הדיוט ושונה, כמו שפירש רש"י. והיינו שטותו שמדליקין לו נרות בבית הפנימי ומדברים עמו ואינו מרגיש שבשביב כך עושין זה כדי שיהיו העדים שמבחוץ רואים אותו והוא אינו רואה אותם".

5 המקור שבסוגריים לא מופיע בגמרא, אלא נזכר בראשונים, ביד רמ"ה ועוד.

ע"פ המשנה, מכמינים עדים רק כשהמסית הסית אדם אחד. התגובה של המוסת שביקש שוב לשמוע את דברי ההסתה "היאך נניח...", אינה התראה, כי כאמור מסית אינו צריך התראה, ומוסת אחד אינו יכול לשמש כעד. מאחר שהמוסת הוא זה שביקש לשמוע שוב את דברי ההסתה, הוא גם הכין תגובה ראויה שמשמעותה היא שהוא שולל מכול וכול את ההסתה הזו ואיננו שותף לה. אך אם המסית חוזר ואומר שוב: "כך היא חובתנו וכך יפה לנו" משמע שהוא עדיין עומד בשלו, ומוכן להמשיך ולחזור ולשכנע את המוסת לעבוד עבודה זרה למרות שהמוסת לא ביקש ממנו לחזור שוב על הדברים ולהמשיך בהם, וגם המוסת השיב באופן ברור "היאך נניח...". רק לאחר שהמסית חזר על ההסתה פעם נוספת מבלי שנתבקש לכך, או אז העדים שהוכמנו יעידו נגדו בבית הדין. אם המסית הסית שני אנשים או יותר, אין צורך בהכמנת עדים. המוסתים הם העדים. בתוספתא לא נאמר במפורש שמדובר במקרה שהמסית הסית אדם אחד, אם כי ניתן להבין שעל כך מדובר, מאחר שאם הסית שני אנשים, אין צורך להכמין עדים.

ב. תוספות: "מכמינין לו עדים, וגם אין מתרין בו בפירוש"

תוספות (ח ע"ב ד"ה בעדה) כתבו שמסית נידון בעדה - בסנהדרין, אך אין מהפכים בזכותו. בנוגע לעדים ולהתראה כתבו התוספות:

ועדים והתראה נמי צריך במסית. אלא משום שמכמינין לו עדים, וגם אין מתרין בו בפירוש, אלא אומרים לו: היאך נניח אבינו שבשמים ונעבוד עצים ואבנים, כדתניא פרק ד' מיתות (לקמן דף סז).

עדים - התוספות כתבו באופן כללי שעל מנת להעניש מסית, צריך עדות עדים, וציינו גם שמכמינים לו עדים. נראה שכוונתם לשתי האפשרויות שנוכרו במשנה (סז ע"א): [א] שני אנשים או יותר שהוסתו, הם שני עדיו של המסית. [ב] כשהמסית הסית אדם אחד, שני העדים שהוכמנו הם העדים שמעידים נגד המסית בבית הדין. נראה שלזה התכוונו גם התוספות (סא ע"א ד"ה אמר) כשכתבו: "מסית דמחייב בדיבורא כשמכמינין לו עדים". דיבורו של המסית מחייב אותו גם כששני עדים מוכמנים שמעו את דבריו.

התראה - מדברי התוספות משמע שלכל מסית יש לומר "היאך נניח...". משפט זה נאמר למסית ע"י המוסת היחיד בעת שהוא מכמין עדים, או ע"י שני המוסתים המשמשים כעדים. כך הבין הרב ישראל ליפשיץ (תפארת ישראל, משנה ז, י, יכין אות צ) את דברי המשנה:

פשיטא שצריכים לומר לו "היאך נניח אלוקינו..." וכמפורש בסיפא, אלא דלא נחית תנא השתא לפרש. רק שהמוסתין רשאין להעיד ולא מחשבו נוגעים, לא כבסיפא שאין המוסת מצטרף.

לפיו, אמירה זו "היאך נניח..." נזכרה בסוף המשנה, כי היה חשוב למשנה להדגיש ששני מוסתים יכולים לשמש כעדים, ואדם אחד מוסת לא יכול להצטרף לעדות. ניתן להסביר שגם תוספות הבינו כדברי התפארת ישראל שאת האמירה "היאך נניח..." אומרים שני המוסתים המשמשים גם כעדים. יש להעיר שפירוש זה קשה מבחינת נוסח המשנה בה נאמר "והוא [המוסת] אומר לו: היאך נניח...".
על דברי התוספות כתב המהר"ץ חיות (ח ע"ב):

ומה שכתב התוספות והתראה נמי צריכה במסית אלא שמכמינין לו עדים, דבריהם צ"ע דהרי עיקר הברייתא בתוספתא ריש פרק יא דסנהדרין על מסית קאי, דבזה אין צריך התראה ועליו סיימו "אבל שאר כל חייבי מיתות צריכים התראה" וכן פרש"י בהדיא כאן, וכן לקמן פ' ע"ב דכוונת הברייתא על מסית דאין צריך התראה ובזה נשתנה משאר כל חייבי מיתות, אבל עדה ועדים גם במסית צריכים ע"ש.

לפי המהר"ץ חיות, מהגמרא וכן ע"פ פירוש רש"י, מסית לא צריך התראה כלל, ואילו לפי התוספות משמע שמסית צריך התראה.

לפני שנשיב על שאלת המהר"ץ חיות, נעיין גם בדברי היד רמ"ה. היד רמ"ה (סז ע"א) שאל מדוע כשהמסית הסית אדם אחד, אומר לו אותו מוסת בעת שהוא מביא את חבריו ויש גם עדים מוכמנים: "היאך נניח...", ואילו אם הסית שניים שהם העדים שמעידים נגדו בבית הדין, הם לא אומרים לו "היאך נניח...?"

אמרי התם כיון דקאמר באפי תרי דחזו לסהדותא כעין התראה דמי, ולא צריכי תו למימר ליה ולא מידי. הכא כיון דקאמר באפי חד דלא חזי לסהדותא, בעי התראה כל דהו. ואף על גב דמסית לא בעי התראה כלל, הני מילי התראה למיתה, אבל אזהרה כל דהו כי האי גוונא, בעי. ואיבעי תימא התם גבי אמר לשנים כיון דאי אמרי ליה היאך נניח הדר ביה, איכא למימר דמחמת ביעתתייהו הדר ביה, מדגלו אדעתיהו דלא בעו למיצת ליה, וחייש דילמא מייתו ליה לבי דינא ומסהדי עליה וקטלי ליה, הילכך חזרה דיליה לאו חזרה מעלייתא היא ואמטול הכי לא אמרי ליה ולא מידי. אבל לגבי אמר לאחד כיון דחד לא חזי לסהדותא, כי הדר ביה ודאי תשובה

הוא דעבד וחזרה מעליאתא הויא, ולכך בעי מימרא ליה, היאך נניח כי היכי דליהדר ביה.

לפי היד רמ"ה, כיוון שאותם שני מוסתים יכולים לשמש עדים, זה נחשב כהתראה, אך כשיש רק אדם אחד, הוא לא ראוי להעיד, ולכן צריך לומר התראה כלשהי. אמנם אין מדובר על התראה ובה עונש המיתה הצפוי, אך בכל זאת, יש בדברי המוסת ממד של אזהרה. בנוסף, אם הסית שניים, המסית מודע שהם יכולים להעיד נגדו, ועל כן אם יאמרו לו דבר בעניין, לא בטוח שחזרתו היא אמיתית. אך מוסת אחד לא יכול להעיד נגדו, ולכן כשהמוסת אומר לו: "היאך נניח...", והמסית חוזר בו, כנראה המסית שב בתשובה.

בתשובה לשאלת המהר"ץ חיות על התוספות, נראה שמדברי התוספות, וכן מדברי היד רמ"ה ניתן להבין שהם רואים באמירה הזו של המוסת היחיד "היאך נניח..." מעין התראה. התוספות כתבו: "אין מתרין בו בפירוש", והיד רמ"ה כתב: "בעי התראה כל דהו", אף שמסית לא צריך התראה כלל, "הני מילי התראה למיתה, אבל אזהרה כל דהו כי האי גוונא, בעי". אין זו התראה למיתה, אלא אזכור של העבירה.⁶

ג. רמב"ם: "ואינו צריך התראה כשאר הנהרגין"

הרמב"ם (הל' עבודה זרה ה, ג) כתב:

ואין המסית צריך התראה. אמר לאחד, הוא אומר יש לי חברים רוצים בכך ומערים עליו עד שיסית בפני שנים כדי להרגו, אם לא רצה המסית להסית לשנים מצוה להכמין לו, כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזה. כיצד מכמינין לו? המוסת מביא שנים ומעמידן במקום אפל כדי שיראו המסית וישמעו דבריו ולא יראה אותם, והוא אומר למסית: אמור מה שאמרת לי ביחוד, והוא אומר לו. והמוסת משיבו 'היאך נניח את אלוקינו שבשמים ונלך ונעבוד את העצים ואת האבנים?' אם חזר בו או שתק פטור, ואם אמר לו: 'כך היא חובתנו וכך יפה לנו', העומדים שם ברחוק מביאין אותו לבית דין וסוקלים אותו.

הרמב"ם כתב במקום נוסף (הל' סנהדרין יא, ה) פרטי הלכות בנוגע למסית. ההלכות מופיעות בפרק בו הרמב"ם עסק בשאלה "מה בין דיני ממונות לדיני נפשות?" (שם א).

6 ראה גם: ערוך לנר, סז ע"א.

בנוגע להכמנת עדים ולהתראה כתב הרמב"ם (שם ה):

המסית אין דיניו כשאר דיני נפשות. מכמנין לו את העדים, ואינו צריך התראה כשאר הנהרגין.

על דיני ההתראה בנוגע לשאר הנהרגים, כתב הרמב"ם בפרק שאחר כך. הרב חזקיה די סילוה (פרי חדש, הל' עבודה זרה שם) כתב שלדעתו הרמב"ם סבר כתוספות:

ואין המסית צריך התראה. ומיהו התראה קצת בעי, דהיינו "האיך נניח את אלקינו שבשמים", וכן לעיל גבי הסית לשנים צריך שיתרו בו התראה זו, וכן כתב התוס' בפ"ק דסנהדרין דף ח' ע"ב ד"ה בעדה וכו'. והכי משמע ממ"ש הרב פ"א מהל' סנהדרין דהמסית 'אין צריך התראה כשאר הנהרגין' משמע דהתראה קצת מיהא בעי.⁷

נראה שע"פ הרמב"ם רק כשמדובר במוסת אחד שהכמין עדים, המוסת אומר "היאך נניח...". הרמב"ם לא כתב כן בנוגע למצב שהמסית הסית שניים. במשפט "ואינו צריך התראה כשאר הנהרגין" כוונת הרמב"ם לומר שהוא לא צריך כלל התראה, בשונה מחייבי מיתות אחרים שחייבים להתרות בהם. כמו כן, מהרמב"ם (פירוש המשנה, יא, ד) משמע שאין מתרים כלל במסית:

שאינ בכל מחוייבי מיתה או כרת מי שאינו צריך התראה זולת מסית ועדים זוממין, לפי שמציאות דין המסית לא יתכן שיהא בהתראה.

נראה לומר שהרמב"ם סבר כרש"י, ולפיו לא מתרים כלל את המסית. כשמוסת יחיד הכמין עדים, והמוסת הגיב: "היאך נניח...". אין זו התראה או מעין התראה או "התראה קצת" כדברי הפרי חדש.

תוכן דבריו של המוסת הוא: 'איך אתה מעלה בדעתך שאנו - אתה ואני, נניח את אבינו שבשמיים ונלך לעבוד עבודה זרה'. זו סוג של שאלה, אך לא התראה ברורה: כך אסור לעשות, והעושה כן חייב עונש מיתה מסוימת או מלקות. כך כתבו תוספות (מועד קטן ב ע"ב ד"ה משום) על הדיוק והבהירות שבהתראה:

---

7 ראה במפרשי הרמב"ם (הל' עבודה זרה שם): סדר משנה, עבודת המלך, צפנת פענח, ועוד. גם המנחת חינוך, מצווה תסב, אות ח, כתב שהרמב"ם וכן החינוך סברו כתוספות. שם אות ט כתב שגם בהכמנה יכולה להיות התראה, אך ראה שם בהערות יג-יד בשם הגר"פ פערלא שדחה את דבריו. ראה גם: רבי יצחק שאנג"י, בארות המים, שחלק על הפרי חדש.

דאין אדם לוקה ולא נהרג אלא בהתראה שמתרינן בו לא תעשה הך איסורא,
כדמפקינן בסנהדרין (דף מא.) מקרא דצריך לפרש שם האיסור בהדיא.

"היאך נניח..." אין זו התראה המקובלת, וגם המסית לא מגיב בנוסח הנדרש בהתראה: "יודע אני, ועל מנת כן אני עושה". כמו כן, גם לאחר האמירה של המוסת: "היאך נניח..." עדיין העדים המוכמנים לא מעידים דבר על המסית. רק אם המסית יגיב ויאמר למוסת: "כך היא חובתנו, כך יפה לנו", זו נחשבת שוב הסתה, ורק אז "העומדין מאחורי הגדר" שהמסית לא יודע על קיומם, ושהם אלו שהכי חשוב היה שישמעו את דברי המסית "מביאין אותו לבית דין, וסוקלין אותו".

הרב שלמה עדני (מלאכת שלמה, ז, י) שאל בשמו של הרב סולימאן אוחנא [היה רב בצפת בתקופת הבית יוסף] מדוע העדים המוכמנים לא מעידים נגד המסית כבר בפעם הראשונה שהמסית חזר ואמר בפני המוסת את דברי ההסתה, ובעקבות בקשתו של המוסת "אמור מה שאמרת לי ביחוד". תשובתו היא שיייתכן שהמסית חזר בו, ו"עתה אינו אלא כמספר הדברים שעברו ביניהם בתחלה בעבור שהזיקו זה ואמר לו אמור מה שאמרת לי, לפיכך אין להרוג אותו בשביל דבור זה שאינו אלא כמספר דברים בעלמא שעברו ואינו מסכים עתה ואינו גומר בדעתו לעבוד עבודה זרה".⁸ אשר על כן נאמר במשנה: "אם חוזר בו הרי זה מוטב", אך "אם אמר: כך היא חובתנו וכך יפה לנו", מכאן שלא חזר בו, והעדים "העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו". הוא יהיה חייב מיתה על כך שאמר בפני עדים מוכמנים "כך היא חובתנו וכך יפה לנו", לא על כך שהוא הסית בפעם הראשונה את המוסת, ולא על כך שהוא חזר בפניו שוב על ההסתה. מכאן שדברי המוסת: "היאך נניח...", אינם התראה, אלא רצון לוודא שאכן המסית לא חזר בו, וממשיך להסית לעבודה זרה.

יוצא אם כן שיש שני מצבים להעיד נגד מסית ללא התראה: [א] כשמסית הסית בפני שני אנשים, שהם עדיו והם מעידים נגדו בבית דין. [ב] כשמסית הסית אדם אחד ששמע ממנו דברי הסתה בעבר, ובעקבות בקשתו הוא מסית שוב, ושני עדים שהוכמנו מראש שומעים אותו. המוסת היחיד לא מעיד נגדו, ולא מתרה בו. אין לו סמכות וכוח לעשות זאת. וכשהוא אומר "היאך נניח..." כוונתו לברר האם המסית ממשיך להסית לעבודה זרה.

סיכום ביניים: רש"י והרמב"ם סברו שאין התראה במסית כלל. העדים מעידים על מה ששמעו מהמסית, והמסית נהרג על פי הם בבית דין. בין אם מדובר על עדים

8 דבר דומה מופיע בגמרא כט ע"א בנוגע להכמנת עדים למי שכופר בהלוואה.

שהמסית אמר את דבריו בפניהם, ובין אם עדים שהוכמנו וראו את המסית ושמעו את קולו, אך הוא לא ראה אותם ולא ידע על קיומם. תוספות והיד רמ"ה סברו שלא מתרים בפני מסית שהסית שני אנשים בפניהם, וייתכן שהם יגיבו על ההסתה "היאך נניח...". כך גם בנוגע לעדים שהוכמנו. הם עצמם לא מתרים בו, והמוסת הוא זה שיגיב "היאך נניח...". אין מדובר על התראה רגילה - האיסור ועונש המיתה.

ד. מטרת ההתראה

במה חלקו רש"י והרמב"ם עם התוספות והיד רמ"ה? נראה להסביר את מחלוקתם על בסיס שני הסברים שכתבו אחרונים בנוגע לייעודה ומטרתה של ההתראה. נציין תחילה את שני ההסברים ולאחר מכן נעמיק בדברי רש"י הרמב"ם וכן התוספות והיד רמ"ה.

מדוע חשוב שאותו אדם שעומד לעבור עבירה ידע באופן ברור ומוחלט את כל הפרטים של ההלכה הקשורה למעשה שהוא עושה ואת העונש הצפוי? הרב יוסף ענגיל (גליוני הש"ס, ח ע"ב; [בכא קמא צא ע"ב]) כתב:

כל עניין ההתראה רק משום הצלה, ובמסית דליכא חיוב הצלה, משום דכתיב "לא תחמול עליו" וכן אין צריך התראה כלל.

לפי הרב יוסף ענגיל, ההתראה נועדה לעורר ולנסות להציל את עובר העבירה מן העבירה. בנוגע למסית אסרה תורה לרחם עליו ולכן לא מתרים בו כלל.⁹ הסבר אחר כתב הרב יוסף ראזין (צפנת פענח, הל' איסורי ביאה א, ג):

אין ממיתין ולא מלקיין עד שתהיה שם התראה שלא נתנה התראה בכל מקום אלא להבחין בין שוגג למזיד. עיין בהרב המגיד, ועיין בממה שכתב רבינו בה' סנהדרין פי"ב ה"ב [שם כתב גם כן: "שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד שמא שוגג היה"] וכונת רבינו הוא דאין התראה מגוף העדות רק הוא גדר בירור, ולכך די אף אם התרה בו.

9 הרב יוסף דב סולובייצ'יק (שעורי הרב, סנהדרין ח ע"ב) כתב כרב יוסף ענגיל אך חידר זאת כך: "ובביאור דעת התוס' נראה לומר, שמלבד דין יתיר עצמו למיתה אשר שייך בכל התראה, דגם איכא בהתראה דין נוסף, דהתראה הוי חלק ממעשה העבירה, ושאינו נחשב כמעשה עבירה גמורה בלא התראה, שהרי התראה היא מה שמורה על זדון המעשה. ולכן במסית, אף דלא בעינן שיתיר את עצמו למיתה, וזהו פרט מדיני הצלה דאינן נוהגין במסית, אבל מכל מקום בעינן זדון להך חיוב, דבעי מעשה עבירה שלם כדי להתחייב, ומשום הכי אף מסית צריך התראה לדעת התוס'".

ההתראה היא חלק מהדין. בכך שהעדים מתרים, הם מבררים אחר כך בעדותם בפני בית הדין, שעובר העבירה היה מודע לחלוטין למעשיו, ועל דעת כן עשה מה שעשה.

ניתן להוסיף לדברי הצפנת פענח את הסברו של הר"ן (דרשות הר"ן, דרוש יא) בנוגע למטרת ההתראה:

שנינו בפרק היו בודקין (מ, ב) "תנו רבנן מכירים אתם אותו כו' התריתם בו? קיבל התראה? התיר עצמו למיתה? המית בתוך כדי דיבור? וכו'. ואין ספק כי כל זה ראוי מצד משפט צדק, כי למה יומת איש, אם לא שידע שהכניס עצמו בדבר שיש בו חיוב מיתה ועבר עליו, ולזה יצטרך שיקבל עליו התראה, וכל יתר הדברים השנויים באותה ברייתא, וזהו משפט צדק אמיתי בעצמו הנמסר לדיינים.

נראה ששורשי שני הכיוונים הללו, כבר מופיעים בתוספתא (יא, ב-ד) שציינו לעיל:

- ב. מתרין בו ושותק, מתרין בו ומרכין את ראשו, אף על פי שאמר: יודע אני - פטור. עד שיאמר: יודע אני ועל מנת כן אני עושה.
- ג. כאיזה צד? ראוה שמחלל את השבת, אמרו לו: הוי יודע שהוא שבת, ונאמר "מחלליה מות יומת". אף על פי שאמר: יודע אני - פטור. עד שיאמר: יודע אני, ועל מנת כן אני עושה.
- ד. כאיזה צד? ראוה שהרג את הנפש, אמרו לו: הוי יודע שהוא בן ברית, ונאמר: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", אף על פי שאמר: יודע אני - פטור. עד שיאמר: יודע אני, ועל מנת כן אני עושה.

ניתן להסביר שעיקר דבריהם של המתרים הוא על מעשה העבירה: היום שבת, אותו אדם הוא בן ברית וכד'. אזכור פרטי העבירה נועד לנסות ולעורר את עובר העבירה לחדול ולהימנע ממנה. המבט הוא על חשיבתו של אותו עובר העבירה. הוא אמנם צריך לקבל את ההתראה כדי להתחייב, אבל מטרת המתרים היא לנסות להציל אותו ולגרום לו שלא לעשות את העבירה (הרב יוסף ענגיל).

אפשרות אחרת היא שהעיקר הם דבריו של עובר העבירה למתרים: 'יודע אני ועל מנת כן אני עושה'. הבהרה ברורה מצידו של עובר העבירה שהוא מודע לחלוטין למעשיו. הבהרה הזו חשובה לבית הדין בעת שידונו אותו. האם כל הדרישות המשפטיות - ההלכתיות מולאו, וניתן להעניש את עובר עבירה בעונש המתאים. כאמור, הוא אמנם צריך לקבל את ההתראה כדי להתחייב, אך כשיקבל, יהיה ברור

לגמרי לבית הדין שהוא היה מודע לחלוטין למהות העבירה, לפרטיה, ולעונש הצפוי (צפנת פענח).

נראה שבמחלוקת זו חלקו רש"י והרמב"ם, עם התוספות והיד רמ"ה. לפי רש"י והרמב"ם התראה נועדה לברר האם עושה העבירה מודע למעשיו, לפרטי האיסור ולעונש הצפוי, וכפי שכתב הצפנת פענח (רמב"ם הל' איסורי ביאה א, ג) בהסבירו את דברי הרמב"ם: "דאין התראה מגוף העדות, רק הוא גדר בירור". אך מסית אינו צריך התראה. רש"י (ח ע"ב ד"ה ושאר) ציין שהמקור לכך הוא הפסוק: "לא תחמל ולא תכסה עליו" (דברים יג, ט), אך יש לציין שדרשת פסוק זה כמקור לכך שאין מתרים במסית, לא נזכרת במדרשי ההלכה ובתלמודים. גם הרמב"ם לא הזכיר הפסוק כלל. אמנם הרמב"ם כתב דברים דומים בהמשך ההלכה שצוינה לעיל (הל' סנהדרין יא, ה) בהסבירו מדוע מחמירים בהליך המשפטי עם מסית שלא כמו בדיני נפשות אחרים:

ואם יצא [המסית] מבית דין זכאי, ואמר אחד: יש לי ללמד עליו חובה, מחזירין אותו.

יצא חייב ואמר אחד: יש לי ללמד עליו זכות, אין מחזירין אותו. ואין טוענין למסית.

ומושיבין בדינו זקן וסריס ומי שאין לו בנים כדי שלא ירחמו עליו. שהאכזריות על אלו שמטעין את העם אחרי ההבל, רחמים הוא בעולם, שנאמר "למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים" (דברים יג, יח).

המכנה המשותף לכל ההלכות הללו הוא שלא מרחמים על מסית, אם כי הרמב"ם לא הזכיר את הפסוק "ולא תחמל ולא תכסה עליו" כמקור וכנימוק מדוע אין מתרים במסית. הפסוק שהרמב"ם סיים בו את ההלכה הוא מפרשת עיר הנידחת, אותה יש להחריב. על פניו זו נראית אכזריות גדולה להחריב עיר על תושביה, אך ביעורם של אותם אלו שמטעים את הרבים, מביא רחמים לעולם. עיר נידחת היא מקום שבו אנשים רבים מסיתים ומדיחים נגד ה', ואילו מסית הוא אדם יחיד. אשר על כן המסר בנוגע ליחס אליהם הוא אחד.

הרמב"ם הזכיר את הפסוק "ולא תחמל ולא תכסה עליו" בנוגע לחלק מפרטי ההלכות הללו במקום אחר (הל' עבודה זרה ה, ד):

ואסור למוסת ללמד עליו זכות שנאמר "ולא תחמול", ואם ידע לו חובה אינו רשאי לשתוק ממנה שנאמר "ולא תכסה עליו".

המקור לדרשת הפסוק בהקשר לימוד זכות וחובה הוא ממדרש ההלכה (ספרי דברים, פרשת ראה, פיסקא פט). כמו כן כתב הרמב"ם (הל' ממרים ה, יד) ע"פ הדרשה שמופיעה בגמ' (פה ע"ב):

כלל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו חוץ ממסית ומדיח, שהרי אמרה תורה "לא תחמול ולא תכסה עליו".

הרמב"ם מנה שישה לאווים בספר המצוות בהקשר של מסית: מצוה טז - שלא להסית. מצוה יז - שהמוסת לא יאהב המסית ולא יאזין לדבריו. מצוה יח - על המוסת אסור להפסיק לשנוא את המסית. מצוה יט - אסור למוסת להציל את המסית. מצוה כ - אסור למוסת ללמד זכות על המסית. מצוה כא - אסור למוסת לשתוק כשיודע ללמד עליו חובה. בחלק מהמצוות הוא הזכיר גם כן את הפסוק. בעקבות הרמב"ם, גם החינוך מנה את אותם שישה לאווים (מצוות תנו-תסב).

רש"י הבין שצו התורה "ולא תחמל ולא תכסה עליו", הוא אמירה כללית המסבירה גם מדוע אין להתרות ובמסית, והרמב"ם שאמנם הזכיר את הפסוק הזה בנוגע להלכות אחרות הבין גם כן שזה המסר מפסוקי התורה, שלא מרחמים ולא נוהגים במסית כמו בכל שאר חייבי מיתות. ההלכה שאין מתרים למסית מצטרפת למצוות לא תעשה החמורות נגד המסית, ושלא לגרום למצב שיהיה לו זכות או שירחמו עליו. לא נוהגים בו מבחינה משפטית כפי שמקובל אצל חייבי מיתות אחרים.

אך לפי תוספות והיד רמ"ה ההתראה היא סוג של ניסיון להציל, וכסהברו של הרב יוסף ענגיל. כל אדם אחר שעובר עבירה, יש להתרות בו, כשהמטרה היא לנסות למנוע ממנו לעשות את העבירה. אלא שבנוגע למסית הזהירה התורה בחריפות שלא לחמול עליו, ואשר על כן אין מתרים בו התראת מיתה כמו בחייבי מיתה אחרים. אמנם השאיפה היא שהמסית יחזור בו מדברי ההסתה לעבודה זרה, ועל כן מדברים אל ליבו שיחדל ושיימנע מלהסית. תגובת המוסת היחיד או אף שני העדים שהוסתו לעבודה זרה: "היאך נניח..." היא בלשון רבים, מדברים אל ליבו של המסית שלא יעשה כן, שלא ילך לעבוד עבודה זרה, ואולי הוא אכן יחדל וימנע.

סיכום

"שאר חייבי מיתות בית דין אין מחייבין אותן אלא על פי עדים והתראה" (תוספתא יא, א). "שאר" - למעט מסית בו אין צריך להתרות. לפי רש"י וכן נראה שכך סבר גם הרמב"ם, אין צורך להתרות בו כלל.

המסר בפסוקי התורה הוא שאין לרחם ואין לחמול על מי שמסית אחרים לעבוד עבודה זרה בשל החומרה הרבה שבעבירה זו. אין זה משנה אם הסית אדם או שניים ויותר. לפי התוספות והיד רמ"ה, מסית אין צריך התראה במוכן המקובל - התראה כעונש מיתה, אבל בכל זאת יש לומר לו מעין התראה, תזכורת של פרטי העבירה וחומרתה.

המחלוקת בין רש"י והרמב"ם לבין התוספות והיד רמ"ה קשורה לשאלה מה היא מטרת ההתראה בחייבי מיתות אחרים.

[א] להתרות על מנת לברר שעובר העבירה מודע לעבירה שהוא עומד לעשות, לפרטי העבירה והעונש הצפוי, כדי שלא ייווצר מצב שאדם נענש בבית דין ולא היה מודע למעשיו באופן בהיר וברור. בנוגע למסית החמירה התורה, ואשר על כן אין צורך לוודא שהמסית מודע לפרטי העבירה ולעונשה. כשהכמינו עדים כשהמסית הסית מוסת אחד, התגובה של המוסת "היאך נניח..." מטרתה לומר למסית שהמוסת שולל לחלוטין את ההסתה. כשהמסית ממשיך בכל זאת ואומר 'כך היא חובתנו וכך יפה לנו', על הסתה זו הוא יהיה חייב. כך סברו רש"י והרמב"ם.

[ב] להתרות בעובר העבירה על מנת לנסות לעצור בעדו ולמנוע ממנו לבצע את העבירה. אך מאחר שהלכה היא שמסית אין צריך התראה, במקרה של מוסת אחד, לא פונים אליו בנוסח ההתראה המקובל כדי למנוע ממנו העבירה, אלא מביעים תמיהה היאך הוא מעלה בדעתו שנעזוב את ה' ונעבוד עבודה זרה. אם בכל זאת לאחר "מקצת התראה" זו או "מעין התראה" זו הוא המשיך להסית, אזי יהיה חייב. כך סברו התוספות ויד רמ"ה.